

ORTAKLIK POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE NATO'NUN ORTA DOĞU'YA BAKIŞI

Arif BAĞBAŞLIOĞLU*

Özet

Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni uluslararası sistem, uluslararası kuruluşların yeniden kurumsallaşmaları ve yapılandırılmaları gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. NATO bu süreçten etkilenecek ilgi, yetenek ve faaliyetlerinde anlayış değişikliği içerisine girmiştir. Bu süreç NATO'nun farklı coğrafi bölgelerde ortaklık programları kurmasını da sağlamıştır. Bu çalışma NATO'nun Orta Doğu'ya yönelik olarak geliştirdiği ortaklık programlarını ve bölgeye yönelik bakışını oluşturan temel faktörleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, NATO'nun Orta Doğu'ya bakışının tehdit merkezli oluştuğunu ve bölgeye yönelik ortaklık programlarının tehditlerle mücadele çerçevesinde başlatıldığını savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: NATO'nun Ortaklık Politikası, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İş Birliği Girişimi, Orta Doğu.

NATO'S VIEW TOWARD MIDDLE EAST IN THE FRAMEWORK OF THE PARTNERSHIP POLICY

Abstract

The post-Cold War era brought about a new international system requiring the reorganization and reconstruction of international institutions. NATO, affected by the process, has attempted to alter its understanding the capabilities, interests and activities. This process has also provided to establish NATO's partnership programs in different geographic regions. This study aims to state expressly NATO's partnership programs in the Middle East and to explore the fundamental factors lies under NATO's view toward Middle East. The study advocates that NATO's view toward Middle East was formed with based-threat and NATO's partnership programs toward Middle East were launched in the framework of the struggle with the threat.

Key Words: NATO's Partnership Policy, Mediterranean Dialogue, İstanbul Cooperation Initiative, Middle East.

---

* Yrd. Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Akademik ORTA DOĞU, Cilt 6, Sayı 1, 2011

Giriş

Soğuk Savaş yıllarında hüküm süren geleneksel güvenlik düşüncesi, hegemonyaya dayalı olarak oluşan askerî tehditlere, güç dengesi çerçevesinde statükonun devamına yönelik bir eğilime ve devlet merkezli yaklaşımlara dayanmaktaydı. Soğuk Savaş sonrasında ise güvenlik algısında bir komşu ülke ordusunun işgalinden duyulan korku yerini ekonomik kriz, politik baskı, kıtlık, nüfus sorunları, kitle imha silahlarının yayılması ve terörizme bırakmıştır. Soğuk Savaş döneminin belirleyici özelliği, büyük devletler arasındaki rekabet iken, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası güvenlik yeni tehditler ve engellerle karşı karşıya kalmıştır.¹ Siyasi sistemlerdeki değişim, pazar ekonomisine yönelik küresel eğilim, ulus devletin gücünün bu hedefler için yetersiz kalması ve milliyetçi akımların nispeten güç kazanması, uluslararası sistemde karşılıklı bağımlılığın artması ve karmaşık hale gelmesi, çevre, göç ve azınlık sorunları, terörizm, insan hakları ile uyuşturucu ticareti güvenliğe yönelik yeni sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısacası eskinin devlet merkezli yaklaşımıyla ve sadece askerî karakterli olarak ele alınan güvenlik problemleri yerini farklı sorunlara bırakmıştır.

Güvenlik anlayışının Soğuk Savaş sonrasında bu şekilde farklılaşmasıyla uluslararası güvenlik ve savunma kuruluşları da değişim göstermişlerdir. Bu çerçevede Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), faaliyetlerinde yeniliği ifade eden bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Bu süreç NATO'nun farklı coğrafi bölgelerde ortaklık programları kurarak bölgesel bir örgütten küresel bir örgüte dönüşmesi, yeni üyeler kabul etmek suretiyle genişlemesi, bu doğrultuda askerî modernizasyon ve kuvvet yapısının yeniden düzenlenmesi gibi çok yönlü bir faaliyet ve teşkilat değişimini içerisinde barındırmaktadır. NATO'nun dönüşümünün amacı, belirsizleşen ve giderek karmaşıklaşan küresel güvenlik ortamına süratle uyum sağlamak ve bu güvenlik ortamının şekillendirilmesinde aktif rol oynamak olarak ifade edilebilir.² İttifak'ın çok çeşitli yönlerini kapsayan söz konusu serüveni yoğun bir propaganda ve strateji belirleme çalışması dâhilinde yürütülmüştür ve hâlen de yürütülmektedir.

NATO'nun coğrafi dönüşümünün unsurları, yeni üyelerin kabul edilmesiyle sağlanan genişleme ve üye olmayan ülkeler ile kurulan ortaklık programlarıdır. Ortaklık programları, NATO'nun güvenlik politikasının bütünleşmiş bir parçası ve 1991 ve 1999 yıllarında hazırlanan stratejik konseptlerde belirtilen hedeflere ulaşılmasında önemli bir araç olarak

---

¹ Rana İzci, "Uluslararası Güvenlik ve Çevre", der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar*, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 404-405.

² John Kriendler, *Transforming NATO HQ: The Latest Hurrah*, Swindon, Conflict Studies Research Center Special Series 06/30, July 2006, s.1.

düşünülmüştür. 19-20 Kasım 2010 tarihleri arasında düzenlenen Lizbon Zirvesi'nde açıklanan ve “Aktif Angajman Modern Savunma” başlığını taşıyan son stratejik konseptte ise NATO'nun ortaklık politikalarında anlamını bulan “işbirlikçi güvenlik” anlayışı İttifak'ın üç resmi görevinden biri haline gelmiştir.³

NATO'nun 1990'lı yıllarda hazırladığı stratejik konseptlerde, güvenliğin tanımı yeni dünya koşullarına göre tekrar yorumlanmıştır. Bu konseptlerde güvenlik konusunun sadece askerî değil, politik, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları olduğu da kabul edilmiştir. Etnik çatışmalar, kitle imha silahlarının yayılması, dünya enerji akışında ortaya çıkabilecek aksaklıklar, terörist eylemler NATO tarafından kendi güvenliğini tehdit eden olgular olarak değerlendirilmiştir. Uluslararası konjonktürdeki tehdit tanımlaması ya da algılamaları değiştiğçe, aktörlerin davranış biçimlerinde de değişiklikler meydana gelmektedir. Bu tespitin NATO bağlamında da gerçekleştiğinin en önemli delili 1990'lı yıllarda, NATO'nun gündeminde barışı koruma ve kriz yönetimi görevlerine verilen önceliktir. Bunun yanı sıra yukarıda sayılan tehditlerin gerçekleşme olasılığı olan bölgelere yönelik ortaklık programları da oluşturulmuştur. Bu çerçevede Orta Doğu'ya yönelik olarak Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İş Birliği Girişimi adlarıyla ortaklık programları başlatılmıştır. Bu çalışmanın temel amaçları, NATO'nun Orta Doğu'ya bakışını oluşturan temel faktörleri ortaya koymak; bu bölgeye yönelik olarak geliştirdiği ortaklık programlarının İttifak'ın güvenlik politikasına olan katkılarını açıklamak ve Libya müdahalesi sonrası bu programların gelecekle ilgili öngörülerde bulunmaktır. Ayrıca çalışmada “NATO'nun Orta Doğu'ya yönelik olarak geliştirdiği ortaklık programları İttifak için yekpare bir Orta Doğu politikası oluşturabilir mi?” sorusu da cevaplanmaya çalışılacaktır. Bu amaçlar çerçevesinde öncelikle NATO'nun ortaklık programları politikasının gelişimi incelenecek, Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İş Birliği Girişimi hakkında bilgi verilecek ve NATO'nun son Stratejik Konsepti'ndeki ve bunun öncesindeki çalışmalarda bölgeye yönelik bakışı ele alınacaktır.

NATO'nun Ortaklık Programlarının Gelişimi

Ortaklık programlarının çıkış noktası, NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında yayımladığı Stratejik Konseptlerinde vurgulanan diyalog ve iş

---

³ Konseptte ifade edilen İttifak'ın diğer iki temel görevi Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesini özetleyen “ortak savunma” ve 1991 ve 1999 yıllarında yayımlanan stratejik konseptlerde vurgulanan “kriz yönetimi”dir. Yeni Stratejik Konsept'in tam metni için Bk. North Atlantic Council, “Active Engagement, Modern Defence: Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon”, 20 November 2010, (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm, 30.07.2011.

birliği yoluyla güvenliğin tesis edilmesi olmasına karşın, günümüzde hedefler çok daha yükseğe taşınmıştır. Ortaklıklar, alan dışı harektların yanında, NATO'nun statik ve kolektif savunma örgütünden esnek ve küresel bir güvenlik ittifakına dönüşümü isteğinin en belirgin ifadesi olarak görülmektedir. Nitekim NATO eski Genel Sekreteri Lord Robertson, bu ortaklıkları "NATO'nun altın tozu ve şimdiye kadar daha güvenli bir gelecek için yapılmış en önemli yatırım" olarak nitelemiştir.⁴

NATO ortaklıklarının günümüzdeki yapısı çeşitlilik arz etmektedir. Kurumsal çerçeveleri olan NATO ortaklıkları, Barış İçin Ortaklık (BİO), Akdeniz Diyaloğu, NATO-Rusya ve NATO-Ukrayna Ortaklıkları ve İstanbul İş Birliği Girişimi'dir. NATO ortaklıklarının yayıldığı bu coğrafı alan coğrafyanın siyasi nitelikleri açısından değerlendirilmesi anlamında önemli bir isim olan Sir Halford Mackinder'in "ona hkim olan dünyaya hkim olur" sözleri ile ifade ettiği "dünya adası"⁵na tekabül etmektedir. Bu ortaklıklara ilave olarak, pek çok lke NATO ile yakın temas geçme ve farklı seviyelerde iş birliği tesis etme konusunda giderek artan bir ilgi göstermektedirler. Bu lkeler arasında olan Avustralya, Güney Kore, Japonya ve Yeni Zelanda, "Temas lkeleri" olarak adlandırılmaktadırlar. NATO ile aynı değerleri ve stratejik endişeleri paylaştığı ifade edilen bu lkeler, İttifak'ın operasyonlarına da destek vermektedirler.⁶ NATO, Afganistan ve Irak ile de özel ilişkiler içerisindedir. Ancak İttifak'ın Temas lkeleri, Afganistan ve Irak ile kurduğu ilişkiler henüz kurumsal bir ereve kazanmamıştır. NATO'nun kurumsal ve birçok ülkeyi içine alan ortaklık programları ise BİO, Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İş Birliği Girişimi'dir.

NATO'nun ortaklık programlarının ilki olan BİO, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin özel girişimleri sonucunda, 10-11 Ocak 1994 tarihinde gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi'nde ilan edilmiştir. Bu programa katılan devletlerin topraklarını kullanma imknı NATO'nun coğrafı dönüşümünün önemli bir boyutudur. Askeri tesislerin kurulması, askeri tatbikatlar ve diğer faaliyetlerin yürütülmesi için topraklarını kullanıma aan yirmi iki devlet* bu suretle NATO ile iş birliği yapmaktadır. Burada özellikle dikkat çekici olan

---

⁴ NATO eski Genel Sekreteri Lord Robertson'un Kuzey Atlantik Konseyi'nde yaptığı konuşmanın tam metni için Bk. North Atlantic Council, "Farewell speech to the Council by NATO Secretary General, Lord Robertson", (Erişim) <http://www.nato.int/docu/speech/2003/s031217a.htm>, 30.07.2011.

⁵ Halford J. Mackinder, *Democratic Ideals and Reality*, Henri Holt, New York, 1919, s. 150.

⁶ NATO, "NATO's Relations with Contact Countries", (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49188.htm, 30.07.2011.

* Halen BİO yesi olan yirmi iki devlet Avusturya, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bosna-Hersek, Ermenistan, Finlandiya, Gürcistan, İrlanda, İsvie, İsviçre, Karadağ, Kazakistan, Kırgızistan, Makedonya, Malta, Moldova, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan'dır.

husus, NATO'ya Soğuk Savaş sonrası üye olan on iki ülkenin* tümünün bu programa katıldıktan sonra NATO üyesi olmalarıdır. NATO'nun BİO programına katılan devletlere en önemli taahhüdü ise, BİO Çerçeve Belgesi'nin sekizinci maddesinde düzenlenmiştir.⁷ Kuzey Atlantik Antlaşması'nın dördüncü maddesini anımsatan bu maddeye göre, ortak devletlerden herhangi biri toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına ya da güvenliğine yönelik doğrudan bir tehdit algıladığı takdirde, NATO'ya danışabilecektir. Ancak burada, NATO'nun böyle bir danışma durumunda, başvuran ülkelere yönelik herhangi bir askerî teminat yükümlülüğünün olmadığı vurgulanmalıdır. Bir BİO üyesinin bir NATO ülkesinden “güvenliğinin korunması” açısından en önemli fark bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu madde ilk kez, Kosova krizi sırasında Arnavutluk ve Makedonya'nın talepleri sonrasında uygulanmıştır.

NATO, BİO vasıtasıyla NATO üyesi olmayan ortak ülkeler ile diyalog ve iş birliğini geliştirerek bu ülkeler ile birlikte çalışabilirliği daha üst düzeye çıkarmayı hedeflemiştir. Bu hedef çerçevesinde, BİO Çerçeve Belgesi ile “Bireysel Ortaklık Programı (Individual Partnership Programme)”, “Ortaklık Çalışma Programı (Partnership Work Programme)” ve “Planlama ve Gözden Geçirme Süreci (Planning and Review Process)” olarak adlandırılan üç temel planlama aracı oluşturulmuştur. Bu noktada NATO'nun öngörülen kurumsal çerçeveyi her fırsatta genişletmeye çalıştığını ifade edebiliriz. Nitekim 1995 yılında BİO Çerçeve Belgesi'ndeki amaçların gerçekleştirilmesini hızlandırmak amacıyla BİO Planlama ve Gözden Geçirme Süreci başlatılmıştır. Bu süreç, NATO'nun dâhil olduğu barışı destekleme operasyonlarında NATO üyeleri ile ortak ülkelerin birlikte çalışabilirliğini arttıracak temel bir araç olarak düşünülmüştür. Bu uygulama ortak ülkelerin kendi güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak üzere yetenekler ve NATO liderliğindeki harekâtlara gönderebilecekleri kuvvetler geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.⁸ Yıllar içerisinde, Planlama ve Gözden Geçirme Süreci'nin şartları daha karmaşık, zorlayıcı ve müttefiklerin kendilerine hedef olarak belirledikleri yeteneklerle daha yakından bağlantılı hale getirilmiştir. Nihayetinde bu uygulamalar NATO'nun savunma planlama sürecine giderek artan bir ölçüde benzemeye başlamıştır.

NATO'nun genişleme sürecini ve bu bağlamda BİO ülkelerini ilgilendiren önemli diğer bir gelişme ise Üyelik Eylem Planı (ÜEP)'nin

---

* Soğuk Savaş sonrasında NATO'ya üye olan ülkeler 12 Mart 1999 tarihinde Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya, 29 Mart 2004 tarihinde Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya ve Nisan 2009'da, Arnavutluk ve Hırvatistan'dır.

⁷ Barış İçin Ortaklık Çerçeve Belgesi'nin tam metni için Bk. North Atlantic Council, “Partnership for Peace: Framework Document”, 10-11 January 1994, (Erişim) <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm>, 30.07. 2011.

⁸ NATO, *NATO Handbook*, Public Diplomacy Division NATO, Brussels, 2006, s. 189.

kabulüdür.⁹ ÜEP, ittifaka katılmak isteyen ülkeleri, NATO üyeliğinin getireceği sorumluluklara ve yükümlülüklerle hazırlayan öneri ve yardım programıdır. BİO faaliyetleri üzerine kurulmuş olan ÜEP, İttifak üyeliği arzusundaki ortakların bireysel ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanır. BİO ve özellikle Planlama ve Gözden Geçirme Süreci'ne katılım ÜEP'nin doğal bir uzantısıdır. ÜEP'ye katılımın, NATO üyeliğinin garantisi olmadığı da belgede ifade edilmiştir. Ancak burada ÜEP'nin BİO mekanizmalarıyla doğrudan bağlantısı düşünülerek 23-25 Nisan 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Washington Zirvesi'nde alınan bu karar ile NATO üyeliği için BİO'ya katılımın yeter olmasa bile ön şart haline geldiği söylenebilir. İttifak'ın son dokuz üyesi (Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya Arnavutluk ve Hırvatistan) NATO üyeliği için hazırlanırken ÜEP'ten büyük ölçüde yararlanmışlardır.

BİO'nun NATO'nun genişlemesine en önemli katkılarından biri de eğitim alanında gerçekleşmiştir. BİO'nun oluşturulmasının önemli amaçlarından biri de NATO önderliğinde gerçekleştirilen barışı destek operasyonlarında birlikte çalışabilirlik hedefine ulaşmaktır. Bu amaç çerçevesinde farklı dillere ve askerî yeteneklere sahip BİO ülkelerinin personeline NATO standartlarına uygun bir şekilde eğitim sağlanması gerekmektedir. Bu çerçevede, Washington Zirvesi'nde "Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi ve BİO'nun Kapsamlı Yeniden Gözden Geçirilmesi Hakkında Rapor"'un eklerinden biri olarak "Eğitim ve Öğretimin Geliştirilmesi Belgesi" yayımlanmıştır. Bu belge, NATO'nun stratejisi dâhilinde BİO ülkeleri personelinin eğitimine verdiği önemin bir göstergesidir. Bu tarihten itibaren, BİO ülkeleriyle NATO arasındaki ilişkilere derinlik kazandırmak, bu ülkelerin NATO ile iş birliğini geliştirmek ve birlikte çalışabilirliği artırmak için BİO eğitim merkezleri kurulmaya başlanmıştır. Günümüzde dokuzu NATO ülkelerinde (ABD, Almanya, İngiltere, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Yunanistan'da bir ve Romanya'da iki), altısı BİO ülkelerinde (Avusturya, Bosna-Hersek, Finlandiya, İsveç, İsviçre ve Ukrayna'da bir) olmak üzere toplam on beş BİO Eğitim Merkezi bulunmaktadır. Bu eğitim merkezlerinde Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İş Birliği Girişimi ülkelerinin personelleri de belli konularda eğitim almaktadırlar.

Özetle, NATO, BİO süreci içerisinde, üye olmak isteyen devletlere iç ve dış faaliyetlerinde kabul edilebilir davranışların neler olduğunu tanımlayan kuralları belirlemiş ve bu kurallara ÜEP gibi resmî belgelerinde yer vermiştir. BİO'nun NATO'nun Soğuk Savaş sonrası genişleme sürecinin kurumsal temeli olduğu bir gerçektir. 1990'lı yılların başında, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin

---

⁹ Belgenin tam metni için Bk., North Atlantic Council, "Member Action Plan (MAP)", 24 April 1999, (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27444.htm, 30.07.2011.

güvenlik arayışlarına, ortamın belirsizliği yüzünden acil cevap vermekten kaçınan NATO, BİO ile onlara kendi askerî yapılarını NATO'nun standartları ile uyumlu hale getirmek ve NATO ile düzenli ilişkiler geliştirmek imkânını tanımıştır. BİO, dinamik mekanizması ile NATO genişlemesinin özgün bir yöntemi olmuştur. Bu anlamda BİO, oluşturduğu kurumsal yapısı ile NATO'nun genişlemesine diğer ortaklık programlarına oranla en fazla katkıda bulunan program olma özelliğine de sahiptir.

NATO'nun Orta Doğu'ya Yönelik Ortaklık Programları

Orta Doğu'daki çatışmalar sebebiyle, NATO bölgedeki tüm devletleri kapsayan bir ortaklık oluşturamamıştır. Bunun yerine Akdeniz'e kıyısı olan Kuzey Afrika ülkeleri ve Orta Doğu ülkelerinin bir kısmı ile Akdeniz Diyalogu ve Körfez ülkelerinin bir kısmı ile de İstanbul İş Birliği Girişimi adlı ortaklıkları kurmuş ve zaman içerisinde bu ortaklıkları geliştirmeye çalışmıştır. Orta Doğu'ya yönelik olarak geliştirilen bu programlar, katılan ülkelere üyelik perspektifi ya da ihtimali sunmadan bu ülkeleri NATO ile irtibatlandırmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu iki programın kurucu belgelerinde üye olan ülkelere herhangi bir teminata bulunulmamış; programların temel kuruluş amaçları olarak ise bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanması gösterilmiştir.

Bu iki ortaklığın kapsadığı coğrafi alanın güvenliği NATO açısından önemlidir. Dünya enerji kaynaklarının yarısından fazlasına sahip olan bu coğrafya İttifak'ın resmî metinlerinde ilk defa 2006 yılında gerçekleştirilen Riga Zirvesi'nde ifade edilen NATO'nun enerji güvenliği politikası açısından da anlam ifade etmektedir. Bu programlara katılan ülkelerin programlara katılım amaçları çeşitlilik arz etmektedir. Bu noktada programa dâhil olan ülkeler üç grupta değerlendirilebilirler. İlk gruptaki ülkeler NATO'yu kendi güvenliklerine katkıda bulunacak bir örgüt olarak değerlendirmekte; ikinci gruptaki ülkeler NATO'yu ordularını modernleştirmek için bir araç olarak görmekte ve son olarak üçüncü grupta yer alan ülkeler ise bölgede yalnız birer politik aktör olmamak adına bu oluşumlar içerisinde yer almayı tercih etmektedirler. Katılımcı ülkelerin amaçlarındaki söz konusu çeşitlilik bu programların başarı düzeyini de etkilemektedir.

Akdeniz Diyalogu

Kuzey Atlantik Konseyi'nin Aralık 1994 Savunma Bakanları Toplantısı'nda alınan karar doğrultusunda, 8 Şubat 1995 tarihinde Fas, Moritanya, Tunus, Mısır ve İsrail Akdeniz Diyalogu'na davet edilmişlerdir. Coğrafi dönüşümün Akdeniz ayağını oluşturan programa Aralık 1995'te Ürdün ve Şubat 2000'de Cezayir de dâhil olmuşlardır. Hâlen programa üye olmayan Akdeniz ülkeleri; Suriye, Lübnan, Filistin, Libya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'dir. Akdeniz Diyalogu'nun temel

hedeflerinden biri, Orta Doğu barış sürecinin desteklenmesidir. İsrail'in programa üyeliği de bu çerçevede düşünülmüştür.

Kuzey Atlantik Konseyi'nin 29 Mayıs 1997 tarihinde Sinatra'da yapılan oturumunda, Akdeniz Diyalogu'nun askerî iş birliği programlarıyla takviye edilmesi kararı alınmış¹⁰ ve 8-9 Temmuz 1997 tarihleri arasında gerçekleştirilen Madrid Zirvesi'nde Diyalog kurumsal hale getirilmiştir. Görüş alışverişi için ilk sürekli forum görevini üstlenen Akdeniz İş Birliği Grubu oluşturulmuş, kurum üyesi devletlerin siyaset danışmanları gruba dâhil edilmiş ve ayrıca Akdeniz ülkelerinde NATO irtibat merkezlerinin açılması kararı alınmıştır.¹¹

Washington Zirvesi'nde ise Akdeniz Diyalogu çerçevesinde siyasi ve uygulamalı iş birliğinin derinleştirilmesine karar verilmiştir. NATO'nun Diyalog ülkeleriyle askerî alanlarda ve bu ülkelerin ilgi gösterdiği diğer alanlarda iş birliğini geliştirmek niyetinde olduğu vurgulanmıştır. 2001 yılından itibaren, söz konusu ülkeler Uluslararası Askerî Yazmanlık'ın Askerî Programı kapsamında sponsorluğu NATO ülkelerince gerçekleştirilen ve Diyalog ruhuna uygun olarak hayata geçirilen faaliyetlere davet edilmektedirler. 11 Eylül'den sonra NATO ve Diyalog ülkeleri Kuzey Atlantik Konseyi çerçevesinde daha sık danışmalarda bulunmuşlardır. Bu gelişmeler sonucu 2002'de gerçekleştirilen Prag Zirvesi'nde programın güçlendirilmesi İttifak'ın önceliklerinden biri haline gelmiştir. Bu kapsamda NATO'nun dönüşümüne paralel olarak mevcut iş birliği alanları daha derinleştirilmiş ve yeni iş birliği alanları önerilmiştir. Programa katılan ülkelerin Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesi kapsamı dışındaki NATO operasyonlarına, savunma reformu ve ekonomisine, terörizm ve sınır güvenliği, afet yönetimi gibi konulara yapacakları katkıların artırılması hedeflenmiştir.¹² Bu çerçevede Fas, Mısır ve Ürdün NATO'nun Balkanlarda icra ettiği barışı koruma görevlerine katılmışlardır.

Bu gelişmelere rağmen Akdeniz Diyalogu BİO programına özgü bir takım mekanizmalara sahip olmadığı ve NATO ile katılımcı ülkeler arasındaki beklenti ve öncelik farklılıkları nedenleriyle istenilen başarıyı sağlayamamıştır. NATO ülkeleri, İsrail-Filistin çatışması dâhil olmak üzere bölgesel sorunlara Akdeniz Diyalogu vasıtasıyla yaklaşmak istemiş fakat katılımcı ülkelerin bu

---

¹⁰ Toplantı Sonuç Bildirgesi'nin tam metni için Bk. North Atlantic Council, "Final Communique", 29 May 1997, (Erişim)

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25472.htm, 30.07.2011.

¹¹ Bildirgenin tam metni için bkz, North Atlantic Council, "Madrid Declaration", 08 July 1997, (Erişim)

http://www.nato.int/cps/en/SID-A9413620-D36797B1/natolive/official_texts_25460.htm, 30.07.2011.

¹² NATO, *NATO Handbook*, a.g.e., s. 233.

ortaklıktan beklentileri farklı olmuştur.¹³ Akdeniz Diyalogu'na dâhil olan ülkelerin kamuoylarındaki baskın yaklaşım NATO'nun söz konusu ülkelere talep ettikleri ile bu ülkelere sunduğu olanaklar arasında bir orantısızlığın var olduğu noktasında düğümlenmektedir.¹⁴ Bu eleştirinin en açık ifadesi NATO'nun halen söz konusu ülkelere olumsuz bir imaja sahip olmasıdır. Bu sebepler NATO ve bu ülkeler arasında etkili bir ortaklığın varlığını olumsuz olarak etkilemektedirler.

İstanbul İş Birliği Girişimi

İstanbul İş Birliği Girişimi ABD'nin politikaları çerçevesinde Orta Doğu bölgesinde terörizm başta olmak üzere güvenlik tehditleriyle başa çıkabilmek ve istikrara katkıda bulunabilmek maksadıyla 27-28 Haziran 2004 tarihlerinde icra edilen NATO İstanbul Zirvesi'nde başlatılmıştır. Akdeniz Diyalogu'nun bir tamamlayıcısı olmasının yanı sıra farklı bir ortaklık temelinde inşa edilen bu program Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinin bir kısmı ile pratik iş birliği geliştirmeyi amaçlamıştır. Üye ülkeler, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Kuveyt'tir. Basra Körfezi'ne kıyıdaş olmakla beraber programa katılmayan ülkeler ise Suudi Arabistan, İran, Irak ve Umman'dır.

NATO'nun bu programa katılan ülkelere yönelik iş birliği için belirlediği bazı alanlar, İstanbul Zirvesi'nin ardından yayımlanan İstanbul İş Birliği Politika Belgesi'nde yer almıştır.¹⁵ Bu alanlar, savunma reformu, savunma bütçeleri, katılımcı ülkelerin belirli askerî tatbikatlara ve bununla ilgili eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılarak Birleşmiş Milletler Antlaşması'na uygun şekilde NATO başkanlığında yürütülecek operasyonlarda İttifak kuvvetleri ile birlikte çalışabilmelerini kolaylaştırmak amacıyla silahlı kuvvetler arasındaki iş birliğini güçlendirmektir. Bu sayede ülkeler, önceden belirlenmiş NATO/BİO tatbikatlarında gözlemci olarak bulunabilme veya bu tatbikatlara katılabilme ve hatta NATO komutasındaki barış koruma operasyonlarına katkıda bulunabilme imkânlarına sahip olmuşlardır. Nitekim Birleşik Arap Emirliği Kosova'daki NATO operasyonuna katkıda bulunduğu gibi, Afganistan'da görev yapan ISAF'e de halen otuz beş personel ile katkıda bulunmaktadır.¹⁶ Ülkeler, ayrıca, BİO çerçevesinde, NATO sponsorluğunda

---

¹³ Graeme P. Herd ve Daniel Kight, "Future Visions of NATO Partnerships and Cooperation Programs", *Connections The Quarterly Journal*, Cilt: 6, Sayı:3, 2007, s.6.

¹⁴ Pierre Razoux, "The NATO Mediterranean Dialogue at a Crossroads", *NDC Research Paper*, No.35, Nisan 2008, s. 3.

¹⁵ Dokümanın tam metni için Bk. North Atlantic Council, "İstanbul Cooperation Initiative", 28 June 2004, (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_21017.htm, 30.07.2011.

¹⁶ NATO, "International Security and Assistance Force: Key Facts and Figures", 6 June 2011, (Erişim) <http://www.isaf.nato.int/images/stories/File/Placemats/110606-isaf-placemat.pdf>, 30.07.2011.

geliştirilmiş olan programlar (sivil olağanüstü hal planlaması ile ilgili kurslar dâhil) ve eğitim merkezlerinden de yararlanabilmektedirler.

NATO'nun Körfez ülkelerine yönelik olarak başlattığı ve Akdeniz Diyalogu ile benzer bir akıbeti paylaşan bu programın istenilen düzeyde başarılı olmamasının nedenlerinin tespiti bu noktada son derece önemlidir. NATO'nun bölgede bulunmasının bazı ülkeler tarafından olumsuz algılanması, iki önemli Körfez ülkesi Suudi Arabistan ve Umman'ın bu programda yer almaması, Körfez ülkeleri arasında ortak stratejik bir vizyonun bulunmaması, bölge ülkeleri arasındaki anlaşmazlıklar ve bu ülkelerin ABD, İngiltere ve Fransa ile olan uzun süreli ikili anlaşmalara daha fazla önem vermesi bu nedenlerden bazılarıdır.¹⁷ Programa katılan devletlerin vatandaşlarının NATO hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları ya da İttifak'ı sadece ABD dış politikasının silahlı bir organı olarak görmeleri ve bu anlamda İttifak ile ilgili olumsuz bir imaja sahip olmaları,¹⁸ söz konusu sebeplerin etkilerini ağırlaştırılan faktörler olarak öne çıkmaktadırlar. Anılan sebeplere ek olarak İsrail-Filistin sorunu, Afganistan'daki çatışmanın bölgeye yayılması riski, bölgedeki terörizm, ABD ve İran arasındaki sorunlar hem Körfez ülkelerini hem de İttifak üyelerini tedirgin etmektedir. Genelde NATO'nun tüm ortaklık programları dâhilinde özelde ise Orta Doğu'ya yönelik olarak oluşturduğu programlardaki eksikliklerin giderilmesi ve iş birliğinin geliştirilmesi gerekliliği Lizbon Zirvesi'nde açıklanan "Aktif Angajman Modern Savunma" başlığını taşıyan son stratejik konseptte ifade edilmiştir.

NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti'nde Orta Doğu'ya Yönelik Bakışı

2006 yılından sonra gerçekleştirilen NATO zirvelerinin sonuç bildirgelerinde alınan bazı kararlarda ve İttifak'ın geleceği ile ilgili NATO içerisinde gerçekleştirilen çalışmalarda ifade edilen hususlar, son stratejik konseptte yer bulmuştur. Bu sebeple stratejik konsept ile ilgili değerlendirmelerde bulunmadan önce, NATO'nun Orta Doğu'ya bakışı ve ortaklık politikasının söz konusu karar ve çalışmalarda nasıl ele alındığından bahsedilmesi uygun olacaktır. Bu sayede NATO'nun Orta Doğu'ya bakışı İttifak'ın resmî ifadeleri çerçevesinde ortaya konulabilir.

28-29 Kasım 2006 tarihlerinde gerçekleştirilen Riga Zirvesi'nde NATO'nun geleceği ile ilgili olarak hazırlanan "Kapsamlı Siyasi Yönerge"

---

¹⁷ Pierre Razoux, "What Future for NATO's İstanbul Cooperation Initiative", Research Paper, NATO Defence College, 2010, s. 1-8.

¹⁸ Ashraf Kishk, "The İstanbul Cooperation Initiative Agreement between NATO and the Gulf Cooperation Council Countries-Obstacles and Propositions", *NDC Research Paper*, Aralık 2009, s.25-26

başlıklı belge¹⁹ NATO'nun Orta Doğu'ya bakışında hangi konulara öncelik verdiğini gösteren önemli bir metindir. Belgede, değişen şartlara kendini uyarlaması gereken NATO'nun, dünyanın bütün bölgelerine, uzun süreler için kuvvet gönderme yeteneğine sahip olması gereği üzerinde durulmuştur. Önlenmesi gereken tehditler olarak küresel terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması ön plana çıkarılmış ve NATO ülkelerinin savunma sistemlerinin bu tehditleri karşılayacak şekilde geliştirilmesi önerilmiştir. Bu tehditlerin Avrupa-Atlantik bölgesi dışından kaynaklanabileceği de net bir şekilde belirtilmiştir. Bu noktada belgede “Orta Doğu” ifadesinin doğrudan geçmediği ancak ima edildiği ifade edilmelidir. Çok tartışılan “Füze Savunma Projesi” de söz konusu tehditlerin önlenmesi çerçevesinde düşünülmüştür. ABD Başkanı Ronald Reagan döneminde 1985 yılında ulusal bir politika olarak gündeme getirilen proje, ABD'nin girişimleriyle 2000'li yıllardan itibaren NATO çerçevesine taşınmıştır. Sonuç olarak NATO'nun müdahale alanının genişletilmesi açısından önem taşıyan yukarıdaki ifadeler, İttifak'a küresel sorumluluklar yüklemektedirler. Bu ifadelerden yola çıkarak, belgede İttifak'ın küresel sorunlara müdahil olmaya daha meyilli bir güvenlik örgütü haline gelmesinin öngörüldüğü ifade edilebilir. Bu noktada NATO'nun Libya'ya gerçekleştirdiği müdahale bu anlayışın en son yansıması olarak değerlendirilebilir.

NATO'nun geleceği ile ilgili çalışmalardan bir diğeri Müttefik Dönüşüm Komutanlığı eş güdümünde 2007 yılında hazırlanmaya başlanan ve 8 Mayıs 2009'da Brüksel'de gerçekleştirilen bir konferans ile kamuoyuna açıklanan “Çoklu Gelecekler Projesi”dir. Bu proje, gelecekteki muhtemel tehdit alanlarını ortaya koyarak NATO'nun alabileceği görevleri ve bunların icrası için kazanılması gereken yetenekleri belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.²⁰ Senaryo analizi yaklaşımına göre yapılan bu çalışmanın temel varsayımı, geleceğin kesin olarak tahmin edilmesinin mümkün olmadığı, ancak senaryolar yardımıyla birden fazla gelecek hakkında tahminde bulunulabileceğidir. Çalışmada, geleceğin oluşmasında etkili olacağı öngörülen dokuz şekillendirici şunlardır: Uluslararası karar alma düzeyindeki anlaşmazlıklar, ekonomik bütünleşme, asimetri, değişen devlet kapasitesi, kaynak paylaşımı, çatışan ideolojiler ve dünya görüşleri, iklim değişikliği, teknoloji kullanımı, göç ve

---

¹⁹ Üç bölüm ve yirmi bir maddeden oluşan belgede, İttifak'ın değişim süreci, hedefleri ve gelecekte karşılaşılabileceği tehditler ele alınmıştır. Belgenin tam metni için Bk., North Atlantic Council, “Comprehensive Political Guidance”, 29 November 2006, (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/SID-BE7F4F92-5E137DFF/natolive/official_texts_56425.htm, 30.07.2011.

²⁰ Supreme Allied Commander Transformation, *Summary Conference Report: Multiple Futures Project*, Norfolk, 9 May 2009, s. 1, (Erişim) <http://www.act.nato.int/content.asp?pageid=994727586>, 30.07.2011.

şehirleşmeyi içeren nüfus sorunları. Bu şekillendiricilerin etkisi altında dört gelecek senaryosu hazırlanmıştır.²¹

“Seçkinliğin Karanlık Yüzü” adlı ilk senaryoda, öngörülen şekillendiriciler; ekonomik bütünleşme, iklim değişikliği, kaynak paylaşımı ve değişen devlet kapasitesidir. Bu senaryoda, iklim değişikliği ve kaynakların kıtlığı, özellikle gelişmekte olan ülkeleri olumsuz etkilemiş ve çatışmalara neden olmuştur. Gelişmiş ülkeler alternatif enerji kaynakları kullanımını artırarak petrol ve doğal gazı olan bağımlılıklarını azaltmışlardır. Gelişmekte olan ülkelerde fakirlik ile beraber radikalizm de artmıştır. Bu senaryoda güvenlik riskleri başarısız devlet yönetimleri, radikal ideolojilerin yayılması, çevresel felaketler, kitle imha silahlarının yayılması ve kontrol edilemeyen göçler olarak öngörülmüştür.²²

“Aldatıcı İstikrar” adlı ikinci senaryoda, öngörülen şekillendiriciler asimetri, göç ve şehirleşmeyi içeren nüfus sorunları, kaynakların dağılımı ile çatışan ideoloji ve dünya görüşleridir. Buna göre, gelişmiş ülkelerdeki nüfus yaşlanırken gelişmekte olan ülkelerde doğum oranları artmaktadır. Bu durum genç iş gücüne ihtiyaç duyan gelişmiş ülkelere göçü hızlandırmaktadır. Nüfus karışımı birbirleriyle çatışan dünya görüşleri ve toplumsal birlik sorunlarını beraberinde getirmiştir. Halklar arası kültürel ve ekonomik entegrasyonun sağlanamaması önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu senaryoda öngörülen riskler güvenlik ortamını şekillendirme konusundaki yetersizlik, uluslararası suç hareketleri, etnik, dini ve ideolojik çatışmaların yayılması ve kontrol edilemeyen göçlerdir.²³

“Modernliklerin Çatışması” adlı üçüncü senaryoda öngörülen şekillendiriciler, çatışan ideoloji ve dünya görüşleri, göç ve şehirleşmeyi içeren nüfus sorunları ve teknolojinin kullanımıdır. Bu senaryoda, teknolojik yenilikler, gelişmiş toplumların birbirleriyle daha kolay iletişim kurmalarını sağlamış ve hükümet-dışı organizasyonlar güç ve önem kazanmıştır. Küreselleşme ve teknolojinin kullanımı gelişmiş ülkeleri refah merkezi haline getirmiş ve yeni sosyal, kültürel ve siyasi yapılar ortaya çıkarmıştır. Bu gelişime dâhil olamamış otoriter yönetimler ise bu yeni yapılanmayı tehdit etmektedirler. Bu gelişime entegre olamayan bölgelerde organize suç unsurları istikrar için risk oluşturmaktadırlar. Bu senaryoda, güvenlik riskleri, karışık ve birbiriyle bağlantılı bilgisayar ağları, enerji kaynaklarına aşırı bağımlılık,

---

²¹ NATO Allied Command Transformation, *Multiple Futures Project: Navigating Towards 2030, Final Report April 2009*, Brusselss, 2009, s. 5, (Erişim)

http://www.act.nato.int/media/Multiple_Futures/20090503_MFP_finalrep.pdf, 30.07.2011.

²² NATO Allied Command Transformation, *Multiple Futures Project: Navigating Towards 2030, Final Report April 2009*, a.g.e., s. 19-20.

²³ NATO Allied Command Transformation, *Multiple Futures Project: Navigating Towards 2030, Final Report April 2009*, a.g.e., s. 20.

marjinal grupların aşırılıkları, inanç sistemlerindeki çatışma, otoriter devletlerin ittifaklar oluşturması ve etnik, dini, ideolojik çatışmaların yayılmasıdır.²⁴

“Yeni Güç Siyaseti” adlı dördüncü senaryoda, öngörülen şekillendiriciler uluslararası karar alma düzeyindeki anlaşmazlıklar, çatışan ideoloji ve dünya görüşleri, kaynakların dağılımı ve ekonomik bütünleşmenin eksikliğidir. Bu senaryoda, uluslararası sistem çok kutuplu bir hal almıştır ve bölgesel güçler birbirleriyle rekabet halindedir. Bu rekabet, enerji kaynaklarının paylaşımı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu senaryoda güvenlik riskleri enerji kaynakları için gerçekleştirilen rekabet, nükleer ve kitle imha silahlarının yayılması, yönetilemeyen bölgeler, devletlerarası rekabet olarak öngörülmüştür.²⁵

Çoklu Gelecek Projesi’nde herhangi bir ülke ya da bölgenin tehdit olarak isminin geçmemesine özen gösterilmiş; İttifak için tehdit olan/olabilecek ülke ve bölgeler için “gelişime entegre olamamış ülkeler” ve “otoriter yönetimlerin bulunduğu bölgeler” gibi üstü kapalı ifadeler kullanılmıştır. Bu çerçevede söz konusu belgede “Orta Doğu” ifadesi doğrudan kullanılmamış olmakla beraber; yukarıda bahsettiğimiz üstü kapalı ifadelerle ve “enerji kaynaklarına sahip, kültürel olarak gelişmiş ülkelerden farklı” gibi özelliklerle tanımlanan bölgelerden biriyle de Orta Doğu’nun kastedildiği açıktır.

17 Mayıs 2010 tarihinde yayımlanan “NATO 2020: Sigortalanmış Güvenlik; Dinamik Angajman”²⁶ başlıklı uzmanlar raporunda Kapsamlı Siyasi Yönerge ve Çoklu Gelecekler Projesi’nde belirtilen hususlar dikkate alınmıştır. Raporda NATO’nun, geleceğini planlarken füze saldırılarına karşı önlemler geliştirme, küresel terörizm ve deniz korsanlığı ile mücadele, genişlemenin devamı, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İş Birliği Girişimi gibi İttifak dışı ülkelerle ortaklık ve iş birliğinin geliştirilmesi, iklim değişikliği, enerji güvenliği gibi konularda kapsamlı yaklaşımlar oluşturması önerilmiştir. Ayrıca bu raporda, NATO’nun yetki alanını yeniden tanımlaması ve farklı coğrafyalarda üye olmayan ülkelerle iş birliği yapılmasını gerektirecek durumlarda bu ilişkilerin nasıl yürütüleceğinin belirlenmesi de tartışılmıştır.

---

²⁴ NATO Allied Command Transformation, *Multiple Futures Project: Navigating Towards 2030, Final Report April 2009*, a.g.e., s. 21.

²⁵ NATO Allied Command Transformation, *Multiple Futures Project: Navigating Towards 2030, Final Report April 2009*, a.g.e., s. 22.

²⁶ Nisan 2009’da Kehl ve Strasburg’ta gerçekleştirilen Zirve sonunda, Yeni Stratejik Konsept’in oluşturulabilmesi için on iki kişilik bir grup oluşturulmuştu. Bu grup üye ve ortak ülke yetkilileriyle ve sivil toplum, düşünce kuruluşu temsilcileriyle görüşmeler yaparak Stratejik Konsept’in temel unsurlarını belirlemişlerdir. Bu çalışmalar sonunda oluşturulan Raporun tam metni için Bk., NATO Public Diplomacy Division, *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement-Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO*, Brusselss, 17 May 2010, (Erişim) <http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf>, 30.07.2011.

Rapor, Çoklu Gelecekler Projesi'nde belirtilen hususları içermesine rağmen üslup bakımından bu belgeden ayrılmaktadır. Uzmanlar Raporu'nda tehdit olarak üstü kapalı ifadeler yerine doğrudan ülke isimleri kullanılmıştır. Raporda NATO'nun İran'dan gelebilecek füze saldırılarına yönelik olarak önlem alması gerektiği²⁷, ayrıca İran'ın nükleer çalışmaları ve Kuzey Kore Hükümeti'nin politikalarından duyulan endişeler²⁸ de ifade edilmiştir. Bu raporda belirtilen hususlar, son Stratejik Konsept'te de yer bulmuştur.

19-20 Kasım 2010 tarihleri arasında düzenlenen Lizbon Zirvesi'nde açıklanan Stratejik Konsept yedi bölüm ve otuz sekiz maddeden oluşmaktadır. Belgenin “Temel Görev ve Prensipler” başlıklı birinci bölümünde, NATO'nun en temel ve değişmez prensibinin üyelerinin özgürlük ve güvenliklerinin gerek siyasi gerekse askeri araçlarla sağlanması olduğu, bireysel özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti prensiplerine bağlı olan NATO üyelerinin bir değerler topluluğu oluşturduğu ifade edilmiştir. Belgede İttifak'ın sorumluluğunda olan üç temel göreve işaret edilmiştir. Bu görevler, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesini özetleyen “ortak savunma”, 1991 ve 1999 yıllarında yayımlanan stratejik konseptlerde vurgulanan “kriz yönetimi” ile NATO'nun ortaklık politikalarında anlamını bulan ve Stratejik Konsept ile İttifak'ın resmi görevi haline gelen “işbirlikçi güvenlik” anlayışıdır. Bu bölümde ayrıca Kuzey Atlantik Antlaşması'nın dördüncü maddesinde belirtildiği gibi üye devletlerin toprak bütünlüğünü, siyasi bağımsızlığını ve güvenliğini ilgilendiren tüm konularda NATO'nun tek ve vazgeçilmez istişare forumu niteliğinde olduğu ve İttifak'ın görevlerini yerine getirebilmesi için başladığı reform, modernizasyon ve dönüşüm sürecinin devam edeceği vurgulanmıştır.

Belgenin “Güvenlik Ortamı” başlıklı ikinci bölümünde, günümüzde NATO ülkelerine yönelik konvansiyonel saldırı olasılığının düşük olduğu belirtilmişse de konvansiyonel tehdidin göz ardı edilemeyeceği, özellikle balistik füzelerin yayılmasının Avrupa-Atlantik bölgesi için ciddi bir tehdit olduğu ifade edilmiştir. Nükleer ve diğer kitle imha silahlarının yayılması, NATO'nun sınırları dışında oluşan istikrarsızlık ve çatışma ortamı, terörizm, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, insan ticareti gibi yasadışı uluslararası faaliyetler ile siber saldırıların daha organize hale gelmesinin İttifak'ın güvenliğine yönelik önemli tehditler oluşturduğu belirtilmiştir. Lazer silahları, elektronik savaş teknikleri, uzay bağlantısını engelleyen farklı teknolojik

---

²⁷ NATO Public Diplomacy Division, *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement-Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO*, a.g.e., s. 12.

²⁸ NATO Public Diplomacy Division, *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement-Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO*, a.g.e., s. 17.

unsurlar, sağlığa yönelik riskler, iklim değişikliği, su kaynaklarının azalması, artan enerji ihtiyacı gibi çevresel tehditlerin de İttifak'ı ilgilendiren bölgelerin güvenlik yapısını değiştirebileceğinin altı çizilmiştir.

“Savunma ve Caydırıcılık” başlıklı üçüncü bölümde, İttifak'ın hiçbir ülkeyi düşman olarak görmediği, ancak herhangi bir üyesinin güvenliği tehdit edildiğinde, NATO'nun kararlılığından şüphe edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Uygun konvansiyonel ve nükleer kapasite etrafında şekillenen caydırıcılığın NATO stratejisinin temel unsuru olduğu, NATO'nun nükleer silahlardan arındırılmış bir dünya için çalışacağı ancak bu tür silahlar var olduğu sürece İttifak'ın nükleer silaha sahip bir güç olarak kalacağı da ifade edilmiştir.

Bu bölümde ayrıca eski ve yeni tüm güvenlik tehditlerine karşı savunma için gereken tüm tatbikat, uygulama, planlama ve bilgi paylaşımının sağlanacağı, NATO halklarını ve topraklarını balistik füze saldırısına karşı korumak üzere kabiliyet geliştirileceği ve bu konuda Rusya Federasyonu ve diğer ortaklarla iş birliğine gidileceği belirtilmiştir. Siber saldırıları öngörme ve tespit etme yeteneğinin geliştirileceği, uluslararası terörizmle mücadele etme kapasitesinin artırılmaya devam edileceği, müttefikler arası dayanışma ve ortaklarla iş birliği halinde enerji altyapılarının, önemli transit yolların ve bölgelerin korunması da dâhil olmak üzere enerji güvenliğine katkıda bulunulacağı ifade edilmiştir.

“Kriz Yönetimi Aracılığıyla Güvenlik” başlıklı dördüncü bölümde NATO'nun sınırları dışında ortaya çıkan kriz ve çatışmaların, İttifak için doğrudan bir tehdit unsuru oluşturabileceği; bu nedenle NATO'nun krizin önlenmesi ve yönetimi ile yeniden yapılanmaya yardımcı olunması amacıyla üzerine düşeni yapacağı ifade edilmiştir. Belgeye göre, en iyi kriz yönetimi, krizin çıkmasını engellemektir. Bundan dolayı NATO uluslararası ortamı sürekli olarak izleyecek ve analiz edecektir. Krizin önlenemediği durumlarda NATO'nun ihtilafların yönetilmesine katkıda bulunacağı; çatışmanın bitmesinden sonra da NATO'nun istikrar ve yeniden yapılanmanın tahsisine katılacağı dile getirilmiştir. Bu bölümde ifade edilen diğer hususlar kriz yönetiminin etkin şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla bilgi paylaşımının artırılması, operasyonlara yönelik doktrin ve askeri kapasitenin geliştirilmesi, sivil kriz yönetimi biriminin oluşturulması, kriz bölgelerinde yerel güvenlik güçlerinin oluşturulmasına katkıda bulunulması, müttefikler ve ortaklar arasında siyasi dayanışmanın sağlanmasıdır.

“İş Birliği Aracılığıyla Uluslararası Güvenliği Geliştirme” başlıklı beşinci bölümde gerek konvansiyonel gerekse kitle imha silahlarına yönelik olarak silahlanmanın azaltılması çalışmalarında NATO'nun etkin rol oynayacağı kaydedilmiştir. NATO'nun kapılarının İttifak'ın değerlerini paylaşan, üyelik statüsünün gerektirdiği yükümlülük ve sorumlulukları yerine getirme istek ve kapasitesinde olan tüm Avrupalı demokrasilere sonuna kadar

açık olduğu vurgulanmıştır. NATO operasyonlarına katılan ortakların stratejinin oluşturulması ve karar alma süreçlerine katılımlarının sağlanacağı; ortaklıkların daha da geliştirileceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda 15 Nisan 2011’de Berlin’de gerçekleştirilen NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı sonucunda “İşbirlikçi Güvenlik İçerisinde Aktif Angajman: Daha Etkili ve Esnek Ortaklık Politikası” başlıklı belge yayımlanmıştır. Belgede, NATO ortaklık programlarına katılan ülkeler ile siyasi danışma mekanizmalarının geliştirileceği ve bu ülkelerin NATO’nun askerî operasyonları başta olmak üzere tüm faaliyetlerine katılımlarının artırılacağı belirtilmiştir.

“Reform ve Değişim” başlıklı bölümde İttifak’ın güvenliğini sağlamak amacıyla NATO’nun her türlü kaynağa sahip olması gerektiği belirtilmiş; bu nedenle de kuvvetlerinin konuşlanma ve operasyon bölgesinde kalma kapasitesinin artırılacağı, savunma planlama konusunda tutarlılığın sağlanacağı, finansmanın geliştirileceği ve azami fayda elde etmek için sürekli bir reform süreci içinde olunacağı dile getirilmiştir. “Yirmi Birinci Yüzyıl İçin İttifak” başlıklı son bölümde ise bireysel özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti gibi ortak değerlere dayanması, üyelerinin özgürlük ve güvenliğini korumanın ortak amaç olması nedeniyle İttifak’ın umut kaynağı olacak şekilde başarıyla ilerlediğinin altı çizilmiştir.

Görüldüğü gibi, Stratejik Konsept içerik açısından Uzmanlar Raporu’ndaki hususları kapsasa da üslup bakımından rapordan farklılık arz etmektedir. Stratejik Konsept’te, tıpkı Soğuk Savaş sonrası dönemde açıklanan diğer iki konseptte olduğu gibi, tehdit olarak herhangi bir ülke ya da bölge ismi geçmemiştir. Ancak “balistik füze, nükleer ve diğer kitle imha silahlarının yayılması, NATO’nun sınırları dışında oluşan istikrarsızlık ve çatışma ortamı ve terörizm” gibi tehditlerin Orta Doğu’yu işaret ettiği çok açıktır. Aynı zamanda belgenin üçüncü bölümündeki “müttefikler arası dayanışma ve ortaklarla iş birliği halinde enerji altyapılarının, önemli transit yolların ve bölgelerin korunması da dâhil olmak üzere enerji güvenliğine katkıda bulunulacağı” gibi ifadeler ile belirtilen bölgelerden birinin de Orta Doğu olduğu açıktır. Bu bağlamda, NATO’nun Orta Doğu’ya bakışının tehdit merkezli olduğu ifade edilebilir.

Ayrıca “Kriz Yönetimi Aracılığıyla Güvenlik” başlıklı bölümün son uygulama örneğinin NATO’nun Libya müdahalesi olduğunu ifade etmemiz yanlış olmayacaktır. Bilindiği gibi, 15 Şubat 2011’de Libya’lı avukat Fethi Terbil’in tutuklanması ile Bingazi’de başlayan gösteriler kısa zamanda Muammer Kaddafi’nin iktidarını hedef alan protestolara dönüşmüş ve Kaddafi’nin muhaliflere aşırı şiddet uygulaması ile ülke bir iç savaşa sürüklenmişti. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 26 Şubat’ta oybirliği ile aldığı oldukça ayrıntılı ve teknik detayları olan 1970 sayılı karar ile, Libya’da insan hakları ihlallerinin ciddi boyuta ulaştığı tespitinde bulunarak ülkeye yönelik silah ambargosu uygulanması ile Kaddafi ve yakınlarına yönelik

tedbirler alınmasını sağlamıştır. Alınan kararların istenilen düzeyde uygulamaya geçirilmemesi ve şiddetin sona ermemesi üzerine konu tekrar gündeme alınmış ve 17 Mart 2011 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin oy çokluğu ile aldığı 1973 sayılı karar ile Libya'ya askerî operasyonun önü açılmıştır. Kararın alınmasının hemen ardından 19 Mart 2011'de, Nicholas Sarkozy'nin iç politikadaki hesaplarının da etkisiyle, Fransa önderliğindeki koalisyon güçleri tarafından Libya'ya yönelik olarak başlatılan müdahale 31 Mart 2011'den beri NATO komutasında "Operation Unified Protector" adıyla yürütülmektedir. Müdahale ile NATO açıkça değişim talep eden muhaliflerden yana tavır alarak askerî yeteneklerini ve operasyonel imkânlarını bu yönde seferber etmiştir. Bu katkılar Libyalı muhaliflerin 22 Ağustos'ta Başkent Trablus'u büyük ölçüde ele geçirmesini sağlamıştır. Bu noktada NATO'nun stratejik konseptindeki hedefleriyle de uyumlu olan bu prestij sınavından güçlenerek çıktığını ifade edebiliriz. Ayrıca Ortadoğu'da tarihsel olarak Amerikan karşıtı hareketlerle de özdeşleştirilen NATO karşıtı algının en azından Libyalı muhalifler nezninde değiştiği de ifade edilebilir. Çünkü NATO'nun muhaliflere sağladığı destek muhaliflerin başarısının önüne geçmemiş ve muhaliflere yönelik olan halk desteğini engellememiştir. Muhaliflere verilen destek sonrasında gelen başarı bu yöntemin Suriye'ye uygulanma olasılığını da artırmıştır. Müdahalenin sonuçları Libya Devleti'nin bundan sonraki politik ve ekonomik geleceğini etkileyeceği kadar NATO'nun Orta Doğu'ya yönelik politikalarını üzerinde de etkide bulunacağı açıktır. Müdahale sonrasında yeni hükümetin görevlerini yerine getirebilmesi için gerekli güvenli ortamı oluşturmak için tıpkı Bosna ve Kosova'da olduğu gibi NATO'ya görev verilebilir. Bu durum ise NATO'nun bölgede fiili olarak daha uzun süre kalmasını sağlayacak ve etkinliğini artıracaktır. Müdahalenin kısa vadedeki sonuçları Akdeniz Diyalogu'nun geleceğini de yakından etkileyecektir. Diyalogun Libya gibi yeni katılımlarla genişleyerek, NATO'nun BİO gibi başarılı bir programı haline gelmesi, mevcut durumunu sürdürmesi ya da önemini yitirmesi olarak tasvir edebileceğimiz üç olası senaryo NATO'nun Libya'ya gerçekleştirdiği müdahale ile yakından ilişkili gözükmektedir.

Sonuç

ABD, NATO'nun kuruluşundan itibaren İttifak içerisinde yönlendirici bir rol üstlenmiştir. İttifak'ı kuran Antlaşma belgelerinin Washington'da muhafaza edilmesi ve yirmi yıllık süre sonunda ayrılmak isteyen devletlerin ABD'ye başvurmasını düzenleyen hükümler, üye ülkelerin NATO üzerinde ABD'nin himaye ve üstünlüğünü zımni olarak kabul ettikleri anlamına gelmektedir. Soğuk Savaş sonrasında da ABD'nin NATO üzerindeki söz konusu üstünlüğünün, İttifak'ın devamına karar verilmesinde, yeni üyelerin kabul edilmesinde, ortaklıklar politikasının oluşturulmasında ve alan dışı müdahalelerin gerçekleştirilmesinde devam ettiği açıktır. Bu çerçevede

ABD'nin politikasında Soğuk Savaş sonrası dönemde artan müdahaleci bakış açısının NATO'ya yansıdığı bir gerçektir. NATO'nun Orta Doğu'ya yönelik olarak tehdit merkezli ve bu tehditlerin bertaraf edilmesiyle ilgili olarak oluşan bakış açısı da ABD dış politikasının NATO'daki tezahürüdür. NATO üyesi ülkelerin Orta Doğu'ya yönelik bakışlarındaki çıkar farklılıkları ve bölgedeki çatışma ortamı, NATO'nun yekpare bir Orta Doğu politikası oluşturmamasının önündeki temel engellerdir. Bu bağlamda kısa vadede NATO'nun üye ülkeler arasından tam anlamıyla uzlaşmaya varılmış bir Orta Doğu politikasından bahsetmemiz mümkün görünmemektedir.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası oluşturduğu ortaklıklar, NATO'nun bölgesel bir örgütten küresel bir örgüte dönüşümünün temel göstergeleri arasında sayılabilir. NATO ortaklık programlarının yapısı sürekli geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak NATO'nun özellikle Orta Doğu'ya yönelik olarak oluşturduğu ortaklıkların İttifak'a sağladığı avantajlar hedeflerine ulaşmasında sağladığı katkı ile ölçülebilir. Fakat bu katkının çok belirgin olduğunu söylemek yanıltıcı olacaktır. Çünkü söz konusu katkının sağlıklı bir biçimde ölçülebilmesi katılımcı ülkelerin hedeflerindeki farklılıklar, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin aynı olmaması, Orta Doğu coğrafyasının Batılı değerlerle anlaşılması güç olan kendine has kültürel, sosyal ve ekonomik yapısı ve kronik hale gelen çatışmaları ile beraber değerlendirildiğinde daha güç bir hal almaktadır.

Kaynakça

- Herd*, Graeme P. ve Kight, Daniel, "Future Visions of NATO Partnerships and Cooperation Programs", *Connections The Quarterly Journal*, Cilt: 6, Sayı:3, 2007.
- İzci*, Rana, "Uluslararası Güvenlik ve Çevre", der. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar*, İstanbul, Der Yayınları, 1998.
- Kishk*, Ashraf, "The Istanbul Cooperation Initiative Agreement between NATO and the Gulf Cooperation Council Countries-Obstacles and Propositions", *NDC Research Paper*, Aralık 2009.
- Kriendler*, John, *Transforming NATO HQ: The Latest Hurrah*, Swindon, Conflict Studies Research Center Special Series 06/30, July 2006.
- Mackinder*, Halford J., *Democratic Ideals and Reality*, Henri Holt, New York, 1919.
- NATO, "International Security and Assistance Force: Key Facts and Figures", 6 June 2011, (Erişim) <http://www.isaf.nato.int/images/stories/File/Placemats/110606-isaf-placemat.pdf>, 30.07.2011.
- NATO, *NATO Handbook*, Public Diplomacy Division NATO, Brussels, 2006.
- NATO, "NATO's Relations with Contact Countries", (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49188.htm, 30.07.2011.
- NATO Allied Command Transformation, *Multiple Futures Project: Navigating Towards 2030, Final Report April 2009*, Brusselss, 2009, (Erişim) http://www.act.nato.int/media/Multiple_Futures/20090503_MFP_finalrep.pdf, 30.07.2011.

NATO Public Diplomacy Division, *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement-Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO*, Brusselss, 17 May 2010, (Erişim) <http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf>, 30.07.2011.

North Atlantic Council, “Active Engagement, Modern Defence: Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon”, 20 November 2010, (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm, 30.07.2011.

North Atlantic Council, “Comprehensive Political Guidance”, 29 November 2006, (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/SID-BE7F4F92-5E137DFF/natolive/official_texts_56425.htm, 30.07.2011.

North Atlantic Council, “Farewell speech to the Council by NATO Secretary General, Lord Robertson”, (Erişim) <http://www.nato.int/docu/speech/2003/s031217a.htm>, 30.07.2011.

North Atlantic Council, “Final Communiqué”, 29 May 1997, (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25472.htm, 30.07.2011.

North Atlantic Council, “Istanbul Cooperation Initiative”, 28 June 2004, (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_21017.htm, 30.07.2011.

North Atlantic Council, “Madrid Declaration”, 08 July 1997, (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/SID-A9413620-D36797B1/natolive/official_texts_25460.htm, 30.07.2011.

North Atlantic Council, “Member Action Plan (MAP)”, 24 April 1999, (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27444.htm, 30.07.2011.

North Atlantic Council, “Partnership for Peace: Framework Document”, 10-11 January 1994, (Erişim) <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm>, 30.07. 2011.

Razoux, Pierre, “The NATO Mediterranean Dialogue at a Crossroads”, *NDC Research Paper*, No.35, Nisan 2008.

Razoux, Pierre, “What Future for NATO’s İstanbul Cooperation Initiative”, Research Paper, NATO Defence College, 2010.

Supreme Allied Commander Transformation, *Summary Conference Report: Multiple Futures Project*, Norfolk, 9 May 2009, (Erişim) <http://www.act.nato.int/content.asp?pageid=994727586>, 30.07.2011.

